

نظام حاکم بر

حقوق کاربردی آب

چاه، قنات، چشمه، رودخانه، انهار، آب‌های عمومی، آبرسانی آب‌های کشاورزی، چاه‌های بدون مجوز، آب‌های زیرزمینی، پروانه آب کمیسیون‌ها، تملک منابع آبی، فروش آب، حق‌النظاره، حقابه، تأسیسات، کانال‌ها و شبکه‌های (سنتی و مدرن) آبیاری، تجاوز به تأسیسات آبی، سرقت آب و...

تدوین و تألیف

عباس بشیری، سید حسن شهرجودی، دکتر علی اکبر براتی دارانی

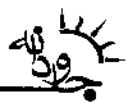
سعید خمسه، محمدرضا مارانی، نوید نورمحمدی سیگارودی،

محمدصادق چاووشی، علی صالحی، مسعود عالی‌پور، انسیه بشیری

اساتید، وکلا، قضات (سابق)، کارشناسان ارشد

انتشارات جاودانه

عنوان قراردادی	ایران، قوانین و احکام
عنوان و نام پدیدآور	نظام حاکم بر حقوق کاربردی آب: چاه، قنات، چشمه، رودخانه... / تدوین و تألیف: عباس بشیری... [و دیگران].
مشخصات نشر	تهران: جاودانه، جنگل، ۱۳۹۱.
مشخصات ظاهری	۸۶۴ ص.
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۱۵۸-۲۲۲-۶
وضعیت فهرست‌نویسی	فیا
یادداشت	تدوین و تألیف عباس بشیری، سید حسن شهرجردی، علی اکبر براتی‌دارانی، سعید خمسه، محمدرضا مارانی، نوید نورمحمدی‌سیگارودی، محمد صادق چاووشی، علی صالحی، مسعود عالی‌پور، انسیه بشیری.
موضوع	آب - قوانین و مقررات - ایران
شناسه افزوده	بشیری، عباس، ۱۳۴۷ -
رده‌بندی کنگره	۱۳۹۱ عن/ KM۶۹۸
رده‌بندی دیویی	۳۴۶/۵۵-۴۶۹۱
شماره کتابشناسی ملی	۳۰۲۰۳۱

عنوان کتاب: نظام حاکم بر حقوق کاربردی آب
تدوین و تألیف: عباس بشیری، سید حسن شهرجردی، دکتر علی اکبر براتی‌دارانی، سعید خمسه، محمدرضا مارانی، نوید نورمحمدی‌سیگارودی، محمدصادق چاووشی، علی صالحی، مسعود عالی‌پور، انسیه بشیری
ناشر: انتشارات جاودانه، جنگل
ناظر فنی: امین لشکری
نوبت و سال چاپ: اول، ۱۳۹۲
قطع و تیراژ: وزیری، ۱۰۰۰ نسخه
قیمت: ۲۲۵۰۰۰ ریال با جلد نفیس
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۵۸-۲۲۲-۶

تلفن: ۰۲۱-۶۶۴۸۶۱۱۵-۹-۶۶۴۸۲۸۳۰ [http:// www.junglepub.org](http://www.junglepub.org)
email:// Infoc@junglepub.org ۰۳۱۱-۳۲۰۵۰۶۷-۳۲۰۳۸۰۰۰-۹

«حق چاپ برای ناشر محفوظ است»

تقدیم به:

قدم مبارک و تولد فاطمه مارانی ۱۳۹۱/۵/۱۵ (۱۶ رمضان ۱۴۳۳)

وقتی در ساحل خلیج فارس تو می‌آیم، جانم با انگشت حس و لمس و نگاه آرام و عاشقانه تو را نشانه می‌رود و سوسو چراغ‌های جزایر و جنب و جوش و جزر و مد هنرمندانه‌ات، بوق مکرر کشتی، باد خروش علی دلواری، حرکت پرچم و گارد و حافظ ساحلی، دختران پاک، [جویس ایمان داشه باشیم] پاک‌کننده میگو و ماهی، در کنار بلوغ ساحلت هرچند نوشتن کتاب‌های تخصصی [راضی و آب] تقریباً به انتها رسیده و اندک یارانی برایم مانده، هر کس به بهانه‌ای قسمتی از خودش و مرا با خود برد. نوشتن سخت بود و جانکاه؛ همراهان سست عناصرم رفتند و یاری شیر خدا ماند و عنایت فاطمه (س) فاطمه (س) فاطمه (س) با همه رک و راست بودم منم از شماها هستم در گوشه‌ای از این شهر، تنها و ساده، زنده‌ام، همه کسانی که با من ماندند یا رفتند را درود می‌فرستم بچه‌های بزرگ حقوق، اینجا وطن ماست، من حاضر نشدم با هیچ توجیهی بروم. بیایید مثل کتاب دبستان دست در دست یکدیگر میهن خود را کنیم آباد نقطه ایمان و غیرتمان خلیج فارس است.

در مورخ ۱۳۹۱/۳/۲۷ به دیدار مسعود سلطانی رفتم مثل همیشه سفارش به نماز خواندن، قرآن و نهج‌البلاغه نمود و دیدم قسمتی از این خطبه بسیار زیباست، با ارادت به فاطمه (س) و خطبه را برای بانویی که مهریه‌اش آب بود.

«رسول خدا صلی الله علیه و آله»

زندگی رسول خدا (ص) جهت پیروی، برای تو کفایت می‌کند. و با دقت در حیات آن برگزیده خداوندی دلیل برای نکوهش عیوب و زشتی و فراوانی رسوایی‌ها و بدی‌های آن وجود دارد، که گستره پهناور زمین برای آن وجود مقدس در نور دیده شد. و جوانب آن برای دیگران صاف و هموار گشت. رسول خدا (ص) از شیرخواری از زمین بریده شد و از زر و زیورهای آن برکنار گشت.

«موسی (ع)»

و اگر بخواهی دومین مثل، موسی کلیم الله (ع) را بیاورم. آن گاه که عرض کرد: خداوند، به آن خیری که برای من فرستادی محتاجم. سوگند به خدا، او از خدا جز نانی که بخورد، چیزی سؤال نکرده بود، زیرا آن حضرت از سبزی زمین می‌خورد تا آن‌جا که رنگ سبزی به جهت لاغری بدن و نازکی پوست او دیده می‌شد.

«داوود (ع)»

و اگر بخواهی سومین مثل (ع) صاحب مزامیر و قاری بهشتیان را بیاورم که با دست خود زنبیل از برگ‌های خرما می‌بافت. سپس به هم‌نشینانش می‌گفت: کیست که فروش این‌ها (زنبیل‌ها) را به عهده بگیرد؟ آن حضرت از قیمت بافته‌های خود، نان جو می‌خورد.

«عیسی (ع)»

و اگر بخواهی درباره عیسی بن مریم (ع) به تو بگویم. آن حضرت از سنگ بالش برای خود داشت. و لباس خشن می‌پوشید و غذای ناگوار تناول فرمود. و خورشت نان او گرسنگی، و چراغ شبانگاهی او مهتاب، و سایانش در زمستان، مشرق و مغرب زمین بود. میوه و ریحانش گیاهانی بود که زمین برای چهارپایان می‌رویاند. برای او همسری نبود که وسیله تشویش خاطر او شود و فرزندی نبود که اندوهگینش سازد، و مالی نبود که او را به خود مشغول بدارد. طمعی در چیزی نداشت که او را پست و خوار گرداند، مرکبش پاهایش و خدمتکار او دست‌هایش بود.^۱

بهانه شدی، [آب کم جویم تشنگی آوریم بدست]

دل را بتکانیم انار را دانه کنیم، زلال آب شویم و بدانیم

که فلسفه بوییدن کاغذ خواهش مدام ما با عشق و پدیده ماندگارمان قلم است

جاری رود دوستان داریم و شاکر نعمت [ما به ایمان و عمل امتحان می‌شویم]

روز بعثت رسول (ص) حق تحریر شد.

با ارادت

عباس بشیری

www.vakilbashiri.com

فهرست مطالب

پیشگفتار.....	۱
فصل اول: انواع منابع تأمین آب.....	۳۹
۱. آب‌های بارندگی (نزولات جوی).....	۳۹
۲. آب‌های سطحی (آب‌های جاری یا روان).....	۳۹
۲-۱. نهر.....	۴۰
۲-۲. رودخانه.....	۴۷
۲-۳. دریا.....	۴۸
۲-۴. آب سدها.....	۴۸
۳. آب‌های زیرزمینی.....	۶۳
۳-۱. آب چاه‌ها.....	۶۳
۳-۲. چشمه.....	۶۴
۳-۳. قنات.....	۷۹
فصل دوم: مالکیت آب‌های عمومی (تعیین تکلیف چاه‌های فاقد پروانه).....	۱۰۳
۱. دیدگاه فقهی.....	۱۰۴
۲. دیدگاه حقوقی.....	۱۱۰
۳. تعیین تکلیف نهایی و ضابطه‌مند چاه‌های فاقد پروانه بهره‌برداری.....	۱۶۰
فصل سوم: تملک انهار و قنات و چاه‌ها و اراضی مناطق آبی در املاک دیگران.....	۲۵۳
۱. تملک موضوع مواد ۴۳ و ۴۴ قانون توزیع عادلانه آب.....	۲۵۵
۲. مستثنی بودن چشمه‌ها از ماده ۴۴ قانون توزیع عادلانه آب.....	۲۸۹
۳. لایحه قانونی نحوه خرید و تملک ۱۳۵۸.....	۲۸۹
۴. نتیجه و ماحصل بحث.....	۲۹۳
فصل چهارم: تملک و تصرف قانونی منابع آبی توسط اشخاص حقیقی و حقوقی خصوصی.....	۲۹۷
۱. خرید چاه با رضایت مالک.....	۲۹۸
۲. اجاره چاه (خرید آب).....	۳۰۰
۳. اجاره چاه موقوفه.....	۳۱۳
۴. معاوضه چاه.....	۳۱۴

فصل پنجم: صدور پروانه حفر و بهره‌برداری از منابع آبی زیرزمینی (چاه‌ها) ۳۱۷

۱. قواعد قانونی بهره‌برداری از آب‌های زیرزمینی ۳۱۷

۲. ارکان و ضوابط و صلاحیت کمیسیون صدور پروانه‌ها ۳۲۶

۱-۲. ترکیب اعضاء کمیسیون ۳۲۶

۲-۲. وظایف و حدود اختیارات کمیسیون ۳۳۶

۳-۲. تجدیدنظر در کمیسیون ۳۳۷

۴-۲. ابطال پروانه ۳۳۷

۵-۲. لغو و از درجه اعتبار ساقط کردن پروانه ۳۴۸

۳. مسئولیت اعضاء کمیسیون ۳۴۸

۴. تغییر نوع مصرف و انتقال پروانه ۳۵۰

۵. سایر مسائل مرتبط ۳۵۰

فصل ششم: حفاری چاه، قنات ۴۲۱

۱. تأمین زمین محل حفر چاه ۴۲۹

۲. درخواست اجازه حفر چاه یا احداث قنات از شرکت آب منطقه‌ای ۴۵۹

۳. انتخاب کارشناس ۴۶۰

۴. طرح پرونده امر در کمیسیون رسیدگی به صدور پروانه‌ها ۴۶۱

۵. صدور مجوز تغییر محل چاه ۴۷۷

۶. حفر چاه یا قنات در مناطق ممنوعه ۴۷۹

۷. صدور پروانه حفر چاه در مناطق ممنوعه ۴۸۰

۸. صدور پروانه حفر چاه در مناطق آزاد ۴۸۲

۹. صدور مجوز کف‌شکنی چاه ۴۸۳

۱۰. صدور پروانه بهره‌برداری از چاه ۴۸۵

۱۱. تغییر نام پروانه حفر یا بهره‌برداری از چاه ۴۸۶

۱۲. تمدید پروانه بهره‌برداری از چاه ۴۸۷

فصل هفتم: جبران خسارت بر اشخاص ناشی از نقصان، کاهش، خشک و مسلوب‌المنفعه

شدن منابع آبی ۴۹۳

۱. نظام جبران خسارت در قانون مدنی ۴۹۳

۲. نظام جبران خسارات در قانون توزیع عادلانه آب (ماده ۱۴ قانون).....	۴۹۴
۳. نحوه جبران خسارت وارده.....	۴۹۵
۴. جبران خسارت موضوع تبصره ذیل ماده ۵ قانون.....	۴۹۶
۵. مسئولیت دولت در تصرف و تملک منابع آبی.....	۴۹۶
فصل هشتم: شیوه‌های کاربردی در محاسبه مقدار آب مصرفی در منابع آبی.....	۵۰۱
۱. روش‌های اندازه‌گیری دبی جریان آب.....	۵۰۱
۲. اندازه‌گیری دبی آب در کانال‌ها با تعیین سرعت و سطح مقطع جریان آب.....	۵۲۲
۳. اندازه‌گیری سرعت آب در کانال‌ها.....	۵۲۲
۴. اندازه‌گیری سطح مقطع آب در کانال‌ها.....	۵۲۴
۵. اندازه‌گیری عمق متوسط آب در کانال‌های طبیعی با سطح مقطع غیرهندسی.....	۵۲۴
۶. راندمان آبیاری.....	۵۲۵
۷. پمپ و مقدار مصرف آب.....	۵۲۷
۷-۱. پمپ‌های سانتریفوژ.....	۵۲۷
۷-۲. پمپ‌های چاه عمیق (پمپ توربینی).....	۵۲۹
۷-۳. پمپ شناور.....	۵۲۹
فصل نهم: اقتصاد و بهره‌وری در مدیریت آب و آبیاری (استثنای مدرن).....	۵۳۳
۱. کارایی مصرف آب و آبیاری.....	۵۳۶
۲. کارایی اقتصادی و کارایی آبیاری.....	۵۶۵
۳. بهره‌وری کل عوامل تولید و بهره‌وری جزیی آب.....	۵۶۶
۴. بازده‌های خالص و بهره‌وری آب.....	۵۷۳
۵. بهره‌وری مصرف آب.....	۵۷۵
۶. حسابداری مصرف و بهره‌وری آب.....	۵۹۱
فصل دهم: نمونه فرم‌های مورد لزوم در امور آب و ادارات آب منطقه‌ای و مجوز تأسیسات آبی، کشاورزی و آبزیان.....	۶۰۹
۱. فرم شماره یک (اشخاص حقیقی).....	۶۰۹
۲. درخواست کاهش را افزایش اراضی تحت آبخور چاه.....	۶۱۱
۳. درخواست تغییر روش حفاری.....	۶۱۱

۴.	درخواست تغییر کاربری چاه از	۶۱۲
۵.	درخواست صدور پروانه بهره‌برداری چاه	۶۱۲
۶.	درخواست تغییر قدرت منصوبات	۶۱۳
۷.	درخواست تغییر شرکت حفاری	۶۱۴
۸.	درخواست تمدید پروانه بهره‌برداری	۶۱۴
۹.	درخواست تمدید مجوز انعقاد قرارداد/ پروانه حفر چاه	۶۱۵
۱۰.	درخواست صدور مجوز خرید تجهیزات و بهره‌برداری	۶۱۵
۱۱.	درخواست لایروبی چاه	۶۱۶
۱۲.	درخواست حفر چاه به جای چاه	۶۱۶
۱۳.	درخواست تغییر نام و مالکیت	۶۱۷
۱۴.	درخواست تمدید مجوز بهره‌برداری موقت	۶۱۷
۱۵.	درخواست کف‌شکنی چاه	۶۱۸
۱۶.	استشهادیه	۶۱۸
۱۷.	صدور پروانه بهره‌برداری برای چاه‌های موضوع مجوز حفر، کف‌شکنی و تغییر محل	۶۱۹
۱۸.	صدور پروانه حفر چاه در مناطق ممنوعه	۶۲۲
۱۹.	صدور مجوز حفر چاه	۶۲۵
۲۰.	شرح مراحل فرایند حفر چاه شرب خانگی (ماده ۵)	۶۲۸
۲۱.	شرح مراحل فرایند حفر چاه ماده ۱۲ (دامداری - مرغداری و صنعتی)	۶۲۸
۲۲.	آزمایش پمپاژ چاه‌های بهره‌برداری	۶۳۳
۲۳.	استقرار و ترخیص دستگاه حفاری	۶۳۳
۲۴.	تعهدنامه انسداد چاه قدیمی	۶۳۴
۲۵.	درخواست چاه جایگزین قنات	۶۳۵
۲۶.	مراحل صدور نامه تحویل سوخت	۶۳۵
۲۷.	حق‌النظاره	۶۳۶
۲۸.	آب‌بهاء	۶۳۷
۲۹.	حق اشتراک	۶۳۹
۳۰.	هزینه‌های جبرانی	۶۴۱

۳۱. هزینه‌های کارشناسی	۶۴۳
۳۲. فروش حجمی آب	۶۴۳
۳۳. قرارداد بین شرکت آب و فاضلاب و متقاضی انشعاب آب	۶۴۴
۳۴. صدور پروانه کشتارگاه صنعتی	۶۴۸
۳۵. شرایط لازم صدور پروانه قارچ خوراکی	۶۵۰
۳۶. مجوزهای بخش دامپروری گلخانه - صنایع آبرزی	۶۵۱
۳۷. صدور پروانه دام و طیور	۶۵۶
۳۸. قابلیت سیستم صدور پروانه فعالیت	۶۵۸
فصل یازدهم: نمونه آرای دادگستری در امور آب	۶۶۵
۱. ابطال پروانه آب	۶۶۵
۲. ابطال پروانه (دایر بر حفر چاه)	۶۶۶
۳. ابطال اختطاریه و صدور پروانه بهره‌برداری چاه آب	۶۶۷
۴. الزام به صدور مجوز یک حلقه چاه آب	۶۶۹
۵. مطالبه قیمت عادلانه روز ملک برای احداث سد آبی طالقان	۶۷۰
۶. آب‌فروشی از یک حلقه چاه غیرمجاز	۶۷۲
۷. صدور پروانه بهره‌برداری از یک حلقه چاه آب	۶۷۴
۸. صدور پروانه	۶۷۵
۹. حفر چاه غیر مجاز از مصادیق مواد ۱ و ۳ و ۴۵ قانون توزیع عادلانه آب	۶۷۶
۱۰. حفر چاه که بدون مجوز باشد ممنوع بوده و مالکین چاه‌ها که حفاری‌ها مربوطه به آنها قبل از تصویب قانون توزیع عادلانه آب ۱۳۶۱ باشد مکلف به مراجعه به اداره امور آب و اخذ مجوز می‌باشند.	۶۷۸
۱۱. حفر چاه غیرمجاز از مصادیق مواد ۱ و ۳ و ۴۵ قانون توزیع عادلانه آب	۶۷۹
۱۲. الزام به صدور پروانه بهره‌برداری از چاه محفوره جهت آبیاری باغ و انجام کف‌شکنی	۶۸۰
۱۳. الزام اداره امور آب شهرستان ورامین به صدور پروانه افزایش بهره‌برداری از یک حلقه چاه	۶۸۱
۱۴. زمین مورد معامله فاقد آب یا حق‌آب یا چاه آب است و از شمول قانون توزیع عادلانه آب خارج می‌باشند.	۶۸۱
۱۵. تقاضای ابطال اختطاریه و صدور مجوز بهره‌برداری چاه در اراضی	۶۸۲

۱۶. مادامی که نظریه کمیسیون رسیدگی به صدور پروانه و الزام به اصلاح مجوز صادر نشده به موجب مواد ۱ و ۲ قانون توزیع عادلانه آب تکمیلی برای رسیدگی دادگاه نمی‌باشند. ۶۸۳
۱۷. حفر چاه برای آبیاری اراضی ۲۵ هکتاری که کاربری کشاورزی دارد نیاز به مجوز وزارت نیرو دارد. ۶۸۴
۱۸. الزام به صدور پروانه بهره‌برداری چاه عمیق کشاورزی به استناد قانون توزیع عادلانه آب - غیر مجاز و جدید الحفر بودن چاه غیر ثابت می‌باشد - بهره‌برداری از چاه به میزان ۳۰ لیتر در ثانیه الحقه‌ای به میزان بهره‌برداری چاه‌های اطراف وارد نمی‌نماید. ۶۸۶
۱۹. ماده ۵ و ۱۱ قانون توزیع عادلانه آب مجوزی برای اصلاح پروانه‌ی حفر چاه یا بهره‌برداری و تعیین میزان آن از سوی دادگاه نیست - اعتراض به رأی وزارت نیرو نسبت به مسدود شدن چاه و اختلاف مالک چاه یا مالک ملک در تصرف حریم آن و اعتراض به رأی هیأت ۵ نفری. ۶۸۷
۲۰. چاه متنازع‌فیه علی‌رغم حفاری آن در قبل از تاریخ تصویب قانون توزیع عادلانه آب، دارای مجوز صادره از مرجع قانونی بوده و از شمول چاه‌های تبصره ذیل ماده سوم قانون مرقوم خارج است. ۶۸۸
۲۱. الزام اداره خواننده به صدور پروانه بهره‌برداری چاه آب. ۶۸۹
۲۲. الزام به افزایش دبی آب چاه غیر قابل استماع است. ۶۸۹
۲۳. صدور پروانه بهره‌برداری از چاه آب فقط در چارچوب مقررات توزیع عادلانه آب معتبر است. ۶۹۰
۲۴. قرار عدم صلاحیت دادگاه عمومی به شایستگی سازمان امور آب جنوب تهران الزام به صدور پروانه بهره‌برداری یک حلقه چاه عمیق - مقررات مربوط به صلاحیت محاکم عمومی دادگستری در مورد رسیدگی به اعتراضات اشخاص نسبت به تصمیم وزارت نیرو لغو گردیده است. ۶۹۱
۲۵. احداث و ایجاد راه‌آب. ۶۹۳
۲۶. الزام به صدور پروانه بهره‌برداری از چاه آب محفوره مستلوب المنفعه نقض می‌شود. ۶۹۵
۲۷. بهره‌برداری غیرمجاز از دو حلقه چاه آب. ۶۹۶

۲۸. نظر به اینکه محل پروانه حفر چاه در حریم چاه‌های خواهان‌ها می‌باشد و به نظر کارشناس دارای یک شاخه آبدهی هستند و به آنها ضرر می‌رساند حکم به بطلان پروانه صادر می‌شود.	۶۹۶
۲۹. به موجب تبصره ماده ۳۴ آئین‌نامه تعیین نرخ آب‌بهاء یا سازمان اصلاحات ارضی است.	۶۹۸
۳۰. قانون توزیع عادلانه آب با فرض اینکه ممکن است چاه در منطقه ممنوع باشد تصویب گردیده و به چاه‌های محفوره قدیمی تحت هر شرایطی فقط به صرف اینکه مضر به مصالح عمومی نباشد اجازه بهره‌برداری داده شده است.	۶۹۹
۳۱. الزام به بهره‌برداری از ۳۱ ساعت آب از یک حلقه چاه عمیق	۷۰۱
۳۲. به این استدلال که تلمبه مورد دعوی از طرف اداره آبیاری به علت نداشتن پروانه پلمپ گردیده فروشنده قادر به تسلیم منبع نمی‌باشد حکم به رد دعوی خواهان صادر شده است.	۷۰۳
۳۳. نظر به اینکه چاه بدون پروانه در حریم آبد قنات ... قرار دارد علاوه بر نکث و افت آب زیرزمینی منطقه باعث ورود زیان به آب قنات می‌گردد بهره‌برداری از آن ممنوع می‌باشد.	۷۰۴
۳۴. اعتراض به اخطاریه صادره مبنی بر پروا مسلوب‌المنفعه نمودن چاه و لغو آن.	۷۰۵
۳۵. صدور دستور موقت مبنی بر توقف عملیات اجرایی در خصوص پر کردن چاه آب	۷۰۶
۳۶. دستور موقت، الزام به ایفای تعهد، ابطال رأی کمیسیون در امور آب	۷۰۷
۳۷. دستور موقت مبنی بر جلوگیری از جمع‌آوری منصوبات چاه	۷۰۸
۳۸. الزام به صدور پروانه بهره‌برداری	۷۰۸
۳۹. الزام خوانده به صدور پروانه بهره‌برداری از یک حلقه چاه	۷۰۹
۴۰. الزام خوانده به تغییر بهره‌برداری	۷۱۰
۴۱. الزام خوانده به صدور بهره‌برداری به میزان ۱۲ متر مکعب در شبانه‌روز	۷۱۱
۴۲. افزایش به بهره‌برداری	۷۱۲
۴۳. عدم صلاحیت به صلاحیت وزارت نیرو	۷۱۴
۴۴. اعتراض به مسدود نمودن چاه	۷۱۴
۴۵. حفره و بهره‌برداری غیرمجاز چاه	۷۱۵
فصل دوازدهم: نظریات کارشناسی کاربردی امور آب	۷۱۷
۱. آب مورد نیاز برای دامداری سستی، مصارف شرب آبیاری	۷۱۷
۲. تعیین قدمت چاه حفر شده و جدیدالاحداث یا قدیمی بودن آن و عمق چاه حفر شده	۷۱۹

۳.	تعیین وضعیت چاه آب از نظر قانونی و فنی	۷۲۲
۴.	ارزیابی چاه عمیق و تعیین اجرت المثل ایام تصرف واقع در شهر قدس	۷۲۲
۵.	معاینه فنی چاه و عوامل قدمت آن	۷۲۳
۶.	آبیاری ایستگاه پمپاژ تحت پوشش آبیاری تحت فشار قطره‌ای	۷۲۴
۷.	ارزیابی خسارت وارده در اثر عملیات عمرانی طرح انتقال آب	۷۲۵
۸.	کاهش آبدهی چاه ملکی در اثر حفر تونل انتقال آب	۷۲۶
۹.	ارزیابی خسارت وارده به کشت و زرع در اثر کاهش آبدهی چاه ملکی	۷۲۷
۱۰.	در خصوص انتقال آب موجود در باغ خواهان توسط خواننده به باغ خود به وسیله لوله‌کشی پنهانی و مخفی کردن آن در زیر خاک	۷۲۸
۱۱.	بررسی و ارزیابی خسارت ناشی از کاهش آبدهی چاه عمیق	۷۲۹
۱۲.	ارایه نظر در خصوص قدمت چاه حفر شده و مدت زمان حفر آن	۷۳۱
فصل سیزدهم: نمونه‌های پرسش و پاسخ وزارت نیرو در امور آب		
فصل چهاردهم: مقالات و دستورالعمل‌ها		
۱.	نگاهی بر مبانی نظری مالکیت منابع آبی و مدیریت یکپارچه آن	۷۴۳
۲.	نحوه بهره‌برداری از آب‌های عمومی در حقوق ایران با نگرش تطبیقی	۷۴۸
۳.	نقش تشکل‌های کشاورزی در مدیریت بهره‌برداری شبکه‌های مدرن و سستی	۷۵۷
۴.	آبیاری خوزستان	۷۷۰
۵.	شرح وظایف معاونت حفاظت و بهره‌برداری از منابع آب	۷۸۲
۶.	سرفت در صنعت در تأمل حقوقی	۷۸۹
۷.	بررسی لایحه قانونی رفع تجاوز از تأسیسات آب و برق	۷۹۲
۸.	همایش بررسی مسائل حقوقی صنعت آب و برق	۷۹۹
۹.	نحوه رسیدگی شکایات امور آب	۸۰۱
۱۰.	جریان ساخت و سازهای غیرمجاز در اطراف سد لتیان متوقف شده است	۸۰۳
۱۱.	دستورالعمل تعیین حریم کمی رودخانه‌ها	۸۰۴
۱۲.	دستورالعمل نحوه صدور مجوز بسته‌بندی آب جهت مصارف شرب	۸۱۱
منابع و مأخذ		
۸۴۵		

پیشگفتار

قبل از شروع قابل ذکر است بگویم چون در کتاب «ضوابط قانونی و شرایط فنی انواع حریم در حقوق ایران حدود ۲۰۰ برگ به صورت مفصل به حریم منابع و تأسیسات آبی پرداخته شده است^۱، لذا برای جلوگیری از تکرار، مطالعه مباحث حریم آب را به آن کتاب ارجاع می‌دهم.

منابع استخراج آب برای مصارف گوناگون همواره مورد توجه مجالس قانونگذاری بوده است ایرانیان نیز به مناسبت کارهای عظیمی که در زمینه آب انجام داده‌اند به‌عنوان معماران توسعه منابع آب مشهور می‌باشند هم‌اکنون به‌مداد بسیار زیاد رشته قنات داتر و بائر در ایران وجود دارد که تاریخ ساختمان بسیاری از آنها به قبل از ظهور اسلام می‌رسد؛ قنات یکی از شاهکارها و ابتکارات نیاکان ما ایرانیان است که از سه هزار سال قبل به ارث رسیده است. وضع طبیعی و مشکلی که از دیرباز در مورد تهیه آب وجود داشته مردمان آن روزگار را وادار نموده است که علی‌رغم عدم وجود وسایل مکانیکی حفر چاه و تلمبه با استفاده از وضع زمین‌شناسی و طبقات ضخیم آبرفت فلات مرکزی به مدد ابزارهای ساده شامل بیل و کلنگ چرخ چاه و دلو اقدام به حفر کانال‌های افقی در اراضی شیب‌دار به‌منظور جمع‌آوری آب زیرزمینی بنمایند، این مجاری از بلندترین نقطه اراضی قابل کشت آغاز شده و تدریجاً در عمق زیادتری تا آب خانه‌های زیرزمینی تقریباً افقی حفر و پس از برخورد به آب خانه، آب را قطره‌قطره جمع‌آوری نموده و از طریق مجرا و نیروی ثقل بدون احتیاج به تلمبه آب زیرزمینی را به‌روی زمین هدایت می‌نمودند. هم‌اکنون در کشور ما رشته قنات‌های داتر وجود دارد که اول هر تونل به‌طور متوسط ۵ کیلومتر و مجموع آبی که از آنها استخراج می‌شود در حدود ۵۰۰ متر مکعب در ثانیه یا ۱۰ میلیارد متر مکعب در سال می‌باشد. طول یکی از این قنات ۷۰ کیلومتر و عمق عمیق‌ترین چاه قنات ۴۰ متر می‌باشد که مدت حفر آنها چند نسل طول

۱. بشیری، عباس؛ براتی، دکتر علی‌اکبر. ضوابط قانونی و شرایط فنی انواع حریم در حقوق ایران. نشر جنگل. چاپ دوم سال ۱۳۹۱.

کشیده است در روزگاران گذشته قبل از کشف نیروی بخار و امکان تبدیل انرژی حرارتی به انرژی مکانیکی و اختراع ماشین‌های محرکه نیروی در اختیار بشر محدود به نیروی انسانی و حداکثر حیوانات اهلی بوده است، وسیله اجرای طرح‌ها با توجه به محدودیت منابع انرژی قابل استفاده، محدود به بیل و کلنگ و چکش و چرخ دستی، دلو، طناب و چرخ چاه بوده و اگر قناتی به سنگ بزرگ بر می‌خورد چون امکان خرد کردن سنگ وجود نداشت کندن قنات متوقف می‌شد، ابعاد قنات محدود به عرض و طول یک کارگر نشسته طرح شده بود و بده متوسط قنات در حدود ۲۰ لیتر در ثانیه اندازه‌گیری شده بود بدین ترتیب شکل‌پذیری روستاهای ایران براساس میزان آب موجود در یک منطقه بوده است، و مقدار آب نسبت مستقیم و مؤثری بر روی گسترش بزرگی روستاها داشته است. هر کجا آبی به‌دست می‌آمده ابلی که به‌دنبال محل مسکونی بوده آنجا را انتخاب می‌کرده است، بنابراین می‌بینیم وجود آب عامل بسیار مهمی در ایجاد روستاها به‌شمار می‌رفته است و گسترش و توسعه روستاها به‌مقدار آب موجود بستگی تمام داشته است. تولید محصولات کشاورزی و دامی و افزایش تعداد دام اصولاً کلیه فعالیت‌های کشاورزی منوط به مقدار آب و کاهش یا ازدیاد آن بوده است.

معمولاً روستاهای ایران در کناره‌های رودخانه‌ها و آب‌های جاری و یا کنار چشمه‌سارها شکل یافته است و اگر می‌بینیم گاهی روستاهایی در بیابان‌های خشک و تقریباً بدون آب به‌وجود آمده به‌علت سنت و علائق خانوادگی بوده است. چه در سال‌های قبل امکان داشته و در این مناطق چشمه‌ها و قنات پرآبی موجود بوده و در اثر شرایط جوی و کاهش باران و استفاده از آب‌های زیرزمینی، سطح آب زیرزمینی پایین رفته و به این علت از میزان آب قنات به‌شدت کاسته شده است، بنابراین با مطالعه اجمالی از توسعه و گسترش روستاها چنین برداشت می‌شود که سرعت این گسترش به میزان آب موجود در روستاها بستگی داشته است کندن و جاری نمودن آب سرباز محدود به قدرت بازوی کارگر و ابزار آن بیل و کلنگ بوده و به‌همین مناسبت به‌ندرت انهار اصلی با ظرفیت بیش از یک متر یا دو متر مکعب در ثانیه احداث شده است، مساعی زیاد برای مهار کردن آب رودخانه‌ها از طریق ساختمان سدها بکار رفته، ولی عدم امکان حفاری تونل‌ها انحراف آب و فقدان تلمبه‌ها برای خشک کردن محیط کار موجب شده است که فقط سدهای انحرافی که عموماً جنبه بالا آوردن چند متر سطح آب و سوار کردن به زمین‌های اطراف را داشته، ساخته شود و مهار کردن طغیان [برنامه هفت ساله

دوم عمران کشور (۱۳۳۴) درآمد حاصله از این راه بابت استهلاک سرمایه مصرف شده برای تأسیسات محسوب گردیده است] و برای حفظ و حراست دریاچه‌های احداثی پشت سدها و جلوگیری از آلودگی آب دخل و تصرف و احداث هرگونه ساختمان و ایجاد اعیانی در حریم دریاچه پشت سدها مستلزم صدور اجازه کتبی از طرف وزارت آب و مؤسسات تابعه مجاز وزارت آب و برق بوده است.

برای حفظ و حراست منابع و ذخایر آب‌های زیرزمینی و نظارت در کلیه امور مربوط به آن در سال (۱۳۴۵) به وزارت آب و برق محول می‌گردد تا با جمع‌آوری آمار و مشخصات چاه‌ها، قنات‌ها، چشمه‌ها و رودخانه‌ها و سایر عملیات فنی وضع آب‌های زیرزمینی استفاده شده یا نشده هر منطقه را مشخص نماید و همچنین اشخاص، شرکت‌ها و سازمان‌های حفاری را موظف به تحصیل پروانه حفار برای چاه‌های عمیق و نیمه‌عمیق و قنات نمودند.

و برای جلوگیری از اتلاف آب زیرزمینی مالکین چاه‌های آرتیزن موظف به نصب شیر و دریچه شدند که از تخلیه مداوم آب زیرزمینی جلوگیری شود و مناطقی که برداشت آب‌های زیرزمینی ممنوع اعلام شده [آئین‌نامه اجرای قانون (۱۳۴۵)] از طریق آگهی در روزنامه‌های کثیرالانتشار و فرمانداری محل به اطلاع اهالی می‌رساندند. در قانون تأسیس صندوق توسعه کشاورزی ایران (۱۳۴۵) تأسیسات منابع آب به عنوان وثیقه اعتبارات اعطایی پذیرفته می‌شد، دولت در مناطقی که به وسیله احداث سد و ساختمان شبکه آبیاری یا اجرای طرح‌های استفاده از آب‌های نفوذی اراضی دولتی را عمران و قابل کشت و آبیاری نموده به کشاورزان واگذار می‌نمود (انحلال بنگاه خالصجات ۱۳۴۶) قانون اراضی ساحلی و تعیین حریم دریای خزر ۶۰ متر صورت گرفت (۱۳۴۶) عضویت ایران در کنفرانس بین‌المللی سدهای بزرگ آبیاری و زهکشی (۱۳۴۷) تحول قانونگذاری در سال ۱۳۴۷ که کلیه آب‌های جاری در رودخانه‌ها و انهار طبیعی، دره‌ها، جویبارها و هر مسیر طبیعی دیگر اعم از سطحی، زیرزمینی، سیلاب‌ها، فاضلاب‌ها، زه آب، دریاچه‌ها، مرداب‌ها برکه‌های طبیعی و چشمه‌سارها و آب‌های معدنی و منابع آب‌های زیرزمینی ثروت ملی محسوب و متعلق به عموم تلقی شد و مسئولیت حفظ و بهره‌برداری آن به وزارت آب و برق محول گردید [قانون آب و نحوه ملی شدن آن ماده یک ۱۳۴۷] با توجه به اصل ملی کردن منابع آب در مقررات مربوط به بهره‌برداری از

منابع آب کشور تجدیدنظر به عمل آمد به نحوی که بهره‌برداری از این ثروت ملی مورد نظارت قرار گرفت و مصرف آن تحت نظام خاص درآمد.

اعمال سیاست علمی و انجام مطالعات و تحقیقات ضروری و بکار بردن تکنیک‌های جدید استفاده از منابع آب، طبق این قانون بستر انهار طبیعی و حریم آنها متعلق به دولت و رعایت حریم منابع آبی لازم‌الاجراء گردید، ایجاد تخفیف درصد آب‌ها برای حقابه‌داران قبلی و شناخت حقوق و مکسبه آنها برخورد و ضمانت اجرا، آلوده نمودن آب و اعمال مجازات برای بزه‌های استفاده غیرمجاز از آب و غیره در صدور پروانه‌ها، استفاده از آب موجود و قابل مصرف، کیفیت تقسیم، میزان سطح کشت، محل مصرف و انشعاب، کیفیت مصرف آب، تعداد و روزهای سال که احتیاج به آب دارد، عرف و معمول محل، سابقه عمل سنواتی، میزان حقابه و مدارک موجود، اوضاع و احوال مربوطه به هر یک از شاریین مورد لحاظ قرار می‌گرفت (آئین‌نامه اجرایی ۱۳۵۰) ایجاد تشکیلات پلیس آب (۱۳۵۰) ضوابط مربوط به خرید اراضی، مستحذات، اعیانی، ماشین‌آلات و قنوت بجاه‌های آب و وسایل آبیاری واقع در داخل حوزه عمل شرکت‌های سهامی زراعی (۱۳۵۲) آئین‌نامه مربوط به تعیین بستر و حریم رودخانه‌ها و انهار و مسیل‌ها و شبکه‌های آبیاری و زهکشی (۱۳۵۳) برای جلوگیری از خطرات سیلاب‌ها و همچنین به منظور کمال انتفاع از رودخانه‌ها بایستی برای بستر و حریم آن اهمیت کافی قائل شد، آئین‌نامه قانون حفظ و تثبیت کناره و بستر رودخانه‌های مصوب ۱۳۶۳/۱۲/۱۸ ماده ۱۲ حریم آن قسمت از اراضی اطراف رودخانه‌ها نهر و یا سیل است که به‌عنوان حق ارتفاع برای کمال انتفاع و یا حفاظت تأسیسات احداثی لازم می‌باشد و بلافاصله پس از بستر قرار دارد، هرچند تعیین حریم، کاری فنی و حرفه‌ای که کارشناسان مسئول حریم و بستر رودخانه انجام می‌دهند، موقعیت رودخانه، نام رودخانه، نام حوزه آبریز رودخانه فصلی یا دائمی، مختصات یو - تی - ام به استاد تبصره یک ماده ۲ قانون توزیع عادلانه آب و بند ح ماده ۱ آئین‌نامه اجرایی مصوب شماره ۳۶۰۴۶ مورخ ۱۳۷۹/۸/۱۶ تعیین تکلیف کرده است، پهنای بستر رودخانه و مسیل با توجه به هیدرولوژی سیلاب رودخانه و داغ سیل با دبی حداکثر سیل ۲۵ ساله تعیین می‌گردد بر این مبنا تحت هیدرولوژی سیلاب رودخانه مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرد. بحث هیدرولوژی سیلاب رودخانه، مشخصات فیزیوگرافی، حوزه آبریز، پارامترها، همچون زمان تمرکز حوزه، بارندگی متوسط سالیانه و

اطلاعات داده‌های آماری مورد نیاز است و در نتیجه عرض بستر رودخانه در محدوده قطعه زمینی مورد تقاضا ... متر است. حریم رودخانه بعد از منتهی‌الیه بستر در ساحل چپ ... متر و در ساحل راست ... متر قطعه زمین مورد تقاضا در خارج از بستر رودخانه قرار دارد، قسمتی از قطعه زمین مورد تقاضا مساحت ... متر مربع در حریم رودخانه قرار دارد. وزارت نیرو در صورتی که اعیانی‌های موجود در بستر و حریم انهار و رودخانه‌ها و کانال‌های عمومی و مسیل‌ها و مرداب و برکه‌های طبیعی را برای امور مربوط به آب یا برق مزاحم تشخیص دهد به مالک یا متصرف اعلام خواهد کرد که ظرف مدت معینی در تخلیه و قلع اعیانی اقدام کند و در صورت استنکاف وزارت نیرو با اجازه و نظارت دادستان یا نماینده او اقدام به تخلیه و قلع خواهد کرد، صدور پروانه بهره‌برداری از چشمه و رودخانه با درخواست کتبی متقاضی و ارائه سایر مدارک مورد نیاز با استعلام از ادارات و ارگان‌های ذیربط مانند جهاد کشاورزی، اداره کل شیلات، فرمانداری، حفاظت محیط زیست و ... توسط شرکت بعد از انجام تا کارشناسی نسبت به صدور پروانه برابر مقررات اقدام، در قانون گسترش کشاورزی در قطب‌های کشاورزی (۱۳۵۴) عواملی که در تولید محصولات کشاورزی نقش اساسی دارند عبارتند از: آب - خاک - شرایط جوی - نیروی انسانی واجد دانش کشاورزی انرژی سرمایه که از این عوامل سرمایه - انرژی - نیروی انسانی بدون محدودیت قابل جابه‌جا شدن هستند به این معنی که از خاک حاصل‌خیز و آب فراوان در هر نقطه دنیا در دسترس باشد تدارک انسان‌های واجددانش و سرمایه لازم و انرژی محرکه کار دشواری نیست، با توضیحات فوق می‌توان قطب منابع آب و خاک را به شرح زیر تعریف و بیان نمود، قطب توسعه کشاورزی آن چنان محلی است که خاک حاصل‌خیز به صورت دشت‌های هموار و مسطح و مساحت کافی توان شرایط اقلیمی مساعد روئیدن گیاهان و کشاورزی در مدت‌زمان زیادی از سال و آب شیرین در مجاورت و نزدیکی‌های این اراضی به مقدار کافی و در ارتفاع مناسب فراهم گردد. در گذشته و در هر کجا رودخانه‌ای پر آب و خاکی حاصل‌خیز و شرایط اقلیمی مناسب و در دسترس بود. جمعیت و سرمایه و نیروی کار به دور هم گرد آمده‌اند و قطب کشاورزی به وجود آمده که نمونه جالب آن قطب کشاورزی اصفهان در دلتای زاینده‌رود و قطب کشاورزی شرق و دزفول در مجاورت کارون و به موازات ایجاد احداث شبکه آبیاری دز بزرگ که در حقیقت سه عامل آب و خاک و شرایط اقلیمی در مساعدترین نقطه برای تولید حداکثر جمع شده توسعه کشاورزی و صنعتی

شاخص‌های هواشناسی ایران در مقایسه با جهان (۱۴)

عامل	ایران	جهان
بارندگی	۲۴۲	۸۶۰
تبخیر و تفرق پتانسیل	۹۰۰	۱۱۳۲
تبخیر و تفرق واقعی	۱۸۰	۴۸۵

آمار مطالعات وزارت نیرو میانگین حجم بارندگی در ایران را سالانه ۴۰۰ میلیارد متر مکعب برآورد نموده است که از این میزان ۳۱۰ میلیارد متر در سطح ۸۷۰ هزار کیلومتری مربع از حوزه‌های آبخیز کوهستانی و ۹۰ میلیارد متر مکعب در سطح ۷۷۸ کیلومتر مربع مناطق دشتی می‌باشد.

در مناطق کوهستانی در اثر تبخیر و تفرق به‌طور متوسط هر ساله ۲۰۰ میلیارد متر مکعب و در مناطق دشتی ۸۴ میلیارد متر مکعب آب از دسترس خارج می‌شود که جمعاً ۷۱ درصد از حجم بارش را شامل می‌شود. از حجم باقیمانده نیز ۵۹ میلیارد متر مکعب مناطق کوهستانی و ۲ میلیارد متر مکعب در مناطق دشتی نفوذ می‌کند. حجم آب باقیمانده نیز ۵۱ میلیارد متر مکعب در مناطق کوهستانی است. این مقدار در مناطق دشتی به شکل روان آب ظاهر می‌شود. حجم آب‌های زیرزمینی کشور در حدود ۳۵ میلیارد متر مکعب برآورد گردیده است که حدود ۳۰ میلیارد متر مکعب آن مربوط به مخازن آبرفتی و حدود ۵ میلیارد متر مکعب برآورد شده است. با فرض قابلیت بهره‌برداری از ۶۰ درصد این مخازن امکان تا حدودی ۸۰ میلیارد متر مکعب وجود خواهد داشت. با اختصاص ۸۸/۸۸ درصد آب شرب با اختصاص ۶/۶۷ درصد و بخش صنعت با ۴/۴۵ درصد مهم‌ترین مصارف آب در ایران می‌باشند.

حوضه آبریز دریای خزر

خزر با تنوع زیستی منحصر به فرد، تالاب‌های بی‌نظیر، جنگل‌های استثنایی حاشیه آن، رودخانه‌ها و گونه‌های گیاهی و جانوری کم نظیر، زیر فشار تهدیدات روزافزون و چالش‌های متعدد زیست‌محیطی قرار گرفته است که به تدریج از توان این دریا می‌کاهد.

دریای خزر نمادی از فرصت‌های پرشمار در سطح منطقه‌ای و جهانی است که شهرت جهانی آن در زمینه ماهیگیری و پروتئین موجود در غذاهای دریایی برای یک رژیم غذایی

سالم و ایجاد هزاران موقعیت شغلی در صنعت شیلات نمودی از این فرصت‌هاست. خاویار منحصر به فرد خزر به‌عنوان کالای لوکس و تجملی در سراسر جهان جلوه‌ای از شکوه و ثروت دریای خزر را به نمایش می‌گذارد.

دریای خزر از جنبه‌های مختلف حائز اهمیت است این دریا را می‌توان پل ارتباطی میان قاره‌های اروپا و آسیا به‌شمار آورد که «مروارید سیاه» نام گرفته است. محیط‌زیست منحصر به فرد خزر نیز به‌نوبه خود موقعیت‌های مناسبی را برای گردشگری به خصوص گردشگری زیست‌محیطی فراهم آورده است، سواحل ماسه‌ای، جنگل‌های انبوه، آثار تاریخی مهم و مناظر زیبا و خیره‌کننده طبیعی از سازه‌های قوی توریستی این منطقه است. پنج میلیون سال از پیدایش این بزرگترین آب‌محصور در خشکی می‌گذرد که ۴۴ درصد کل آب‌های درون خشکی جهان را در خود جای داده است و ۱۳۰ رودخانه بزرگ و کوچک به آن می‌ریزند. خزر با وسعت ۳۷۱ هزار کیلومتر مربع که عمق متوسط آن در قسمت شمالی پنج متر و ژرفای آن در قسمت جنوب با بیشترین عمق تا حدود یک هزار متر در آب‌های ایران می‌رسد. بیش از ۹۰ درصد آب شیرین خزر از رودخانه‌های ولگا، کورا، ترک، اورال و سولک تأمین می‌شود.

دریای خزر به سه پهنه آبی شمالی، مرکزی و جنوبی تقسیم شده است که بیش از ۱۲ میلیون انسان در حاشیه این پهنه آبی زندگی می‌کنند. شش میلیون ایرانی در نوار ساحلی جنوبی، سه میلیون در باکو و سواحل جمهوری آذربایجان، سه میلیون در قزاقستان، روسیه و ترکمنستان ساکنان حاشیه این دریا را تشکیل می‌دهند.

مهم‌ترین مشکل دریای خزر آلودگی آن است. تحقیقات نشان می‌دهد گرچه آب دریای خزر به‌طور کلی آلوده نشده است، اما در برخی نقاط شدت آلودگی‌ها بالا است و توسعه ناپایدار مناطق و جوامع ساحلی از دیگر مشکلات زیست‌محیطی دریای خزر است. فقدان یا نارسایی برنامه‌ریزی، کاربری زمین همراه با فشار آلودگی و توسعه نامتوازن اقتصادی به آلودگی‌های خزر دامن زده است.

برنامه محیط‌زیست دریای خزر (CEP/Caspian Environmental Program) در سال ۱۹۹۸ به‌عنوان نمادی از خواست منطقه‌ای و همکاری‌های مشترک بین کشورهای حاشیه این دریا به منظور مقابله با مشکلات زیست‌محیطی دریای خزر تأسیس شد. هدف اصلی CEP دستیابی به بهره‌وری اقتصادی بلندمدت برای مردم منطقه و حفاظت از محیط‌زیست دریای خزر است.

هدف اساسی آن حفظ مصلحت عامه در استفاده صحیح و اصولی از این منبع حیات بخش است، به طوری که منجر به خشک شدن باشد چنانچه حفر چاه در زمان ممنوعیت باشد با توجه به مواد فوق هیچ گونه شک و شبهه ای در این که مضر به مصالح عمومی می باشد باقی نمی ماند و می توان چنین بیان نمود چاه های که در مناطق ممنوعه حفر می گردد که این گونه چاه ها اساساً می بایستی پر و مسلوب المنفعه گردد و دولت هیچ گونه تعهدی مبنی بر صدور پروانه در خصوص این گونه چاه ها ندارد، مگر اینکه بتوان از طریق ضرر وارد به مصالح عمومی را برطرف ساخت و بر همین اساس و استدلال بخش نامه های وزارت نیرو در خصوص اخذ هزینه های جبرانی تدوین گردیده استاز جمله بخش نامه ۷۱/۹/۱۰۱۸۴۵۸/۲۰۰ را می توان نام برد. ادامه فعالیت چاه های حفر شده قبل از قانون و در منطقه ممنوعه با نظر کارشناسان اصلح هنگامی میسر است که جبران ضرر وارده آن با اخذ هزینه به منظور اجرای طرح های جبرانی امکان پذیر باشد.

به تصریح ماده ۵ قانون توزیع عادلانه آب مصوب ۱۳۶۱/۱۲/۱۶ در مناطق غیرممنوعه حفر چاه و استفاده از آب آن برای مصرف خانگی و شرب و بهداشتی و باغچه تا ظرفیت آبدهی ۲۵ مترمکعب در شبانه روز مجاز است و احتیاج به صدور پروانه حفر و بهره برداری ندارد... و به تصریح ماده ۳ همان قانون استفاده از منابع آب های زیرزمینی با اجازه و موافقت وزارت نیرو باید انجام شود... بدیهی است، که آبیاری اراضی که کاربری کشاورزی دارد به طریق اولی نیاز به مجوز وزارت نیرو خواهد داشت.

به موجب ماده ۵ قانون توزیع عادلانه آب در مناطق غیرممنوعه حفر چاه و استفاده از آب آن برای مصرف خانگی و شرب و بهداشتی و باغچه تا ظرفیت آبدهی ۲۵ متر مکعب در شبانه روز بدون نیاز به صدور پروانه حفر و بهره برداری مجاز اعلام شده است. بنابراین اطلاق بند یک ماده ۲۴ آئین نامه اجرایی قانون مذکور مبنی بر انسداد و مسلوب المنفعه نمودن چاه های حفر شده و یا در حال حفر که شامل موارد مطرح در ماده ۵ قانون فوق الذکر نیز می باشد، خلاف قانون و خارج از حدود اختیارات قوه مجریه در وضع مقررات دولتی تشخیص داده می شود.

در اجرای سیاست های کلی نظام و اعمال حاکمیت حقوق عمومی بر عرصه منابع آب و به منظور پیش گیری از وقوع فاجعه انسانی و امکان تثبیت آب های شیرین و حفاظت از آنها،

تأمین آب شرب، و... قانون‌گذار در سال ۱۳۸۴ با تصویب الحاق یک ماده به قانون وصول برخی از درآمدهای دولت و مصرف آن در موارد معین، تبصره ذیل ماده ۳ قانون توزیع عادلانه آب را به لحاظ آثار منفی و مترتب بر آن، بر لغو و تحت هر عنوان صدور پروانه بهره‌برداری جهت چاه‌های غیرمجاز محفوره را بعد از تصویب قانون توزیع عادلانه آب غیرقانونی اعلام نمود. این اقدام مطابق قانون و در راستای اختیارات حاکمیتی از جمله اصل ۴۵ قانون اساسی ایران است. مسئولیت حفظ و نگهداری کلیه آب‌های سطحی، دریاها، برکه‌ها از مشترکات بوده و توسط مقنن صورت گرفته و به تبع آن وزارت نیرو عهده‌دار وظایف حاکمیتی فوق است. لیکن بهره‌برداران غیرمجاز از آب‌های زیرزمینی به این اقدامات معترض می‌باشند که این امر با این اعتراضات با نص صریح قانون اساسی و قانون مدنی مغایرت اساسی دارد. زیرا مقوله آب یک امر حاکمیتی و جزء حقوق عمومی است، به همین منظور پس از تصویب ماده واحده فوق در سال ۱۳۸۴ به دلیل اهمیت و گستردگی آب‌های زیرزمینی و حفظ سرمایه‌های ملی و حقوق سایر کشاورزان وزارت نیرو بخش‌نامه معترض‌کنه به شماره ۳۲۰۵۵/۱۰۰ مورخ ۱۳۸۵/۵/۲۹ را تدوین و ابلاغ نموده است. مراتب به کلیه صاحبان چاه‌های محفوره غیرمجاز به وسیله آگهی منتشره ابلاغ و اعلام گردیده که جهت ارائه درخواست در مهلت قانونی و اخذ پروانه بهره‌برداری به شرکت‌های آب منطقه‌ای مراجعه نمایند و مطابق بخش‌نامه استنادی چنانچه قبل از تصویب، متقاضیان اقدامات قانونی اولیه را جهت تشکیل پرونده و تحویل مدارک و مستندات و بازدید دو نفر کارشناس و عدم اضرار به منافع عمومی را به انجام و اثبات رسانیده باشند و کمیسیون‌های رسیدگی به صدور پروانه شرکت نیز صراحتاً اظهار نظر مثبت نموده باشد و به منظور توجه به حقوق مکتسبه اشخاص پیش‌بینی لازم برای صدور مجوز بهره‌برداری، متقاضیان چاه‌های بدون پروانه در بخش‌نامه و قانون موصوف به عمل آید بنابراین همان‌گونه که ملاحظه می‌فرمایید با تدوین و ابلاغ بخش‌نامه معترض‌کنه موجب برای عدم توجه به حقوق مکتسبه کشاورزان و متقاضیان وجود نداشته و با رعایت اصول و ضوابط قانونی این اقدام صورت پذیرفته است. بدیهی است پس از انقضای مهلت‌های قانونی مندرج در ماده واحده عملاً و قانوناً مجوز قانونی دال بر صدور پروانه بهره‌برداری چاه‌های موضوع تبصره ذیل ماده ۳ قانون توزیع عادلانه آب برای این قبیل چاه‌ها وجود نداشته و وزارت نیرو نمی‌تواند مشکلات این قبیل متقاضیان را مرتفع نماید و به تقاضای آنها رسیدگی و احتمالاً

پروانه بهره‌برداری فاقد توجیه فنی و منطقی و قانونی است. از این‌رو به منظور جلوگیری از سوءاستفاده احتمالی اشخاص سودجو با توسل به روش‌های غیرقانونی با حفر چاه مدعی صدور مجوز بهره‌برداری از چاه‌های غیرمجاز می‌باشند. به موجب بخش‌نامه معترض‌عنه ترتیبی اتخاذ گردید تا شرکت آب منطقه‌ای از تشکیل پرونده جدید از ابتدای سال ۱۳۸۵ ممانعت نموده و از طرفی موجبات تعقیب متخلفین (بهره‌برداران غیرمجاز از آب‌های زیرزمینی) در اجرای ماده ۴۵ قانون توزیع عادلانه آب و سایر موازین جزایی فراهم گردد.

تشخیص حریم چاه و قنات و مجرا با کارشناسان وزارت نیرو است و در موارد نزاع، محاکم صالحه پس از کسب نظر از کارشناسان مزبور به موضوع رسیدگی خواهند کرد.

موضوع حریم در منابع آب بسیار با اهمیت می‌باشد. تبصره ماده ۱۷ قانون توزیع عادلانه آب مصوب ۱۳۶۱ در خصوص تشخیص حریم، چاه قنات یا مجرای آب، کارشناسان وزارت نیرو را صالح برای اظهارنظر دانسته و در این موارد دادگاه ناگزیر از انتخاب کارشناس یا کارشناسان وزارت نیرو خواهد بود و این امر منافاتی با تعیین کارشناس رسمی دادگستری در سایر موارد ندارد.

همچنین با توجه به تبصره ذیل ماده ۱۷ قانون توزیع عادلانه آب مصوب سال ۱۳۶۱ تشخیص حریم حلقه چاه‌های قنات و در نتیجه کیفیت استفاده از آن با دادگاه است که از طریق جلب نظر کارشناسان وزارت نیرو به عمل خواهد آمد، بدیهی است، دادگاه در مقام رسیدگی با توجه به مواد ۱۳۶ تا ۱۳۹ مبحث سوم از جرم املاک قانون مدنی و ماده ۱۷ قانون توزیع عادلانه آب باید اقدام نماید.

و مواد ۹۳ و ۹۵ قانون مدنی و ماده ۱۷ قانون توزیع عادلانه آب مصوب سال ۱۳۶۱ حق ارتفاق ممکن است به صورت مجرای فاضلاب و یا چاه در ملک دیگری برقرار شود و برابر ماده ۱۰۶ قانون مدنی مالک یا مالکین ملک می‌توانند در ملک خود تصرفی نمایند که باعث تضییع یا تعطیل حق ارتفاق گردد.

در مورد تشخیص حریم چاه و قنات، دادگاه طبق تبصره ذیل ماده ۱۷ قانون توزیع عادلانه آب، ناگزیر از انتخاب کارشناس یا کارشناسان وزارت نیرو، است لکن این امر با اختیار قانونی دادگاه برای تعیین کارشناس رسمی یا مورد وثوق در سایر موارد منافاتی ندارد.

در بررسی مواد ۱۳۷ و ۱۳۸ از قانون مدنی و تبصره ماده ۱۷ قانون توزیع عادلانه آب مصوب ۱۳۶۱/۱۲/۱۶ دو مقوله جداگانه است، زیرا مواد ۱۳۷ و ۱۳۸ قانون مذکور در مقام تعیین حریم چاه و چشمه و قنات است، در تبصره ماده ۱۷ قانون توزیع عادلانه آب تشخیص حریم چاه و قنات را در موارد بروز اختلاف بین مالکین مجاور به عهده محاکم صالحه واگذار نموده است که پس از کسب نظر کارشناسان وزارت نیرو به موضوع رسیدگی خواهند کرد. لذا بین مواد ۱۳۷ و ۱۳۸ قانونی مدنی و تبصره ماده ۱۷ قانون فوق‌الذکر تعارضی وجود ندارد.

در مورد حقابه گره به تبصره ۱ ماده ۱۸ قانون توزیع عادلانه آب که حقابه را تعریف نموده و آن عبارت از حق مصرفی آبی است که در دفاتر جزء جمع قدیم یا اسناد مالکیت یا حکم دادگاه یا مدارک قانونی دیگر قبل از تصویب این قانون برای ملک یا مالک آن تعیین شده باشد و با توجه به قسمت اخیر ماده ۱۸ یاد شده و تأکید بر این که حق حقابه‌داران از بین نمی‌رود مسلم است که قانون‌گذار حق حقابه‌داران را که به موجب دفاتر جزء جمع قدیم یا اسناد مالکیت، یا حکم دادگاه یا مدارک قانونی دیگر و قبل از تصویب قانون توزیع عادلانه آب برای مالکین تعیین شده محترم شمرده و شرعاً نیز مالکیت آنان در این مورد محترم می‌باشد.

بدون تردید حفظ و صیانت از منابع و ذخایر آبی کشور و به ویژه سفره‌های زیرزمینی و بهره‌برداری بهینه از آنها یک ضرورت است. و باید به‌عنوان یک امر حیاتی مورد توجه قرار گیرد و همه سعی کنیم تا از افت شدید سفره‌های زیرزمینی و بهره‌برداری بی‌رویه و غلط و غیرقنی از منابع یاد شده پرهیز شود، و به خصوص در مناطق کم آب و دشت‌هایی که با محدودیت شدید منابع آبی و نزولات جوی مواجه هستیم این موضوع از اهمیت و حساسیت بیشتری برخوردار است و دستگاه‌های اجرایی و قانونی به ویژه وزارت نیرو و کشاورزی در این رابطه مسئولیت بیشتری به عهده دارند. البته باید با روش‌های قانونمند و فرهنگ‌سازی و ترویج و تشویق و آموزش چه در حفظ ذخایر و سفره‌های زیرزمینی و چه در بهره‌برداری از آب‌های مهار شده و یا مهار بیشتر منابع آبی کشور به‌ویژه در مناطق مرزی تدبیر و تلاش و اقدام لازم و قانونمند انجام پذیرد. اهمیت موضوع آب و مدیریت استفاده از منابع آبی با در نظر گرفتن اولویت‌های مربوط در جهت شرب، کشاورزی، دامداری و صنعت بر کسی پوشیده

نمی‌باشد به خصوص به علت وضعیت نزولات جوی و منابع آبی کشور امر جمع‌آوری، بهره‌برداری و توزیع عادلانه آب ضرورتاً در چهارچوب مقررات و قوانین مربوطه و با مدیریت وزارت نیرو اجتناب‌ناپذیر می‌باشد. کم‌آبی در بخش‌هایی ممکن است باعث شود افراد با عدول از مقررات مبادرت به حفر غیرمجاز چاه و یا بهره‌برداری غیرمجاز از سایر منابع آبی نموده و این امر موجب ورود خسارت به سایر بخش‌هایی که علی‌رغم اخذ مجوز و رعایت میزان بهره‌برداری مجاز نتوانند آب مورد نیاز را تأمین نمایند و منابع آب زیرزمینی را نیز با مشکلاتی روبرو می‌نمایند؛ فلذا قانون‌گذار با تصویب قانون توزیع عادلانه آب در اسفند ماه ۱۳۶۱ موجبات بهره‌برداری قانونمند را فراهم آورد.

معترضین به پروانه‌های آب صادره حق اعتراض دارند، پس از وصول اعتراض و صدور رأی هیأت سه نفره پرونده امر برای رسیدگی به دبیرخانه هیأت پنج نفره برای صدور پروانه مصرف معقول خواهد رفت. آراء هیأت سه نفری و پنج نفری در دفتر مخصوصی به نام دفتر ثبت مصارف آب قید و تاریخ رأی، حجم آب مورد و محل مصرف دارند، با مصرف کننده حقایق درج و امضاء می‌شود، صلاحیت هیأت سه نفره تعیین میزان مصرف معقول آب برای کشاورزی یا صنعتی یا مصارف شهری از منابع کشور برای اشخاص حقیقی یا حقوقی که در گذشته حقایق داشته‌اند، تجدیدنظر در آن‌ها به منظور تبدیل حقایق به پروانه مصرف معقول. (هیأت‌های پنج نفری) تجدیدنظر در آراء صادره از هیأت‌های سه نفری در صورت اعتراض، نحوه اخذ اطلاعات و تکمیل سوابق و جمع‌آوری و کسب اطلاعات و رسیدگی به درخواست‌های پروانه مصرف معقول و رعایت حق تقدم و اظهارنظر در مورد آنها به شرح مندرج در آئین‌نامه پروانه مصرف معقول خواهد بود.

پس از صدور رأی از طرف هیأت سه نفری و ابلاغ آن چنانچه حقایق با مصرف کننده آب اعتراض خود را ظرف مدت مقرر در آئین‌نامه تشکیل هیأت‌های سه نفری و پنج نفری تسلیم نمایند وزارت کشاورزی نسبت به صدور پروانه‌های مصرف معقول آب کشاورزی اقدام خواهد نمود.

تبصره - آراء صادره توسط هیأت‌های سه نفری و پنج نفری در مورد آب شرب صنعت و سایر با توجه به ماده ۱۹ قانون توزیع عادلانه آب و تبصره ۲ ماده ۳ این آئین‌نامه برای صدور پروانه مصرف معقول به شرکت یا سازمان آب منطقه‌ای محل ارسال می‌گردد.